

УДК 378.14

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ОСВІТНЯ КОНЦЕПЦІЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
PERSONALITY-BASED EDUCATIONAL CONCEPT
IN HIGHER SCHOOL**

Почуєва В. В.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри іноземних мов

Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної педагогіки – особистісно орієнтованій освітній концепції. Зокрема, розглядаються основні положення особистісно орієнтованій концепції освіти і педагогічні можливості її реалізації в системі вищої школи. Розкривається суть особистісно орієнтованій освіти – розвиток особистості в діалозі з іншими суб'єктами освітнього процесу, при цьому взаємодія всіх суб'єктів виступає необхідною умовою особистісного розвитку кожного за рахунок взаємозбагачення особистісного потенціалу. Висвітлюється механізм впливу на розвиток особистості – дія на особистісну сферу через зміст освітньої діяльності і створення ситуацій розвитку особистості. Визначаються основні якості особистості, що виділяють при моделюванні сучасного розвивального освітнього процесу: автономність, відповідальність, мобільність, творчість, співпраця, самореалізація, саморозвиток.

Пропонуються освітні технології в руслі особистісно орієнтованій концепції освіти: проектна технологія як засіб розвитку автономії і креативності; ситуаційний аналіз, що забезпечує вміння приймати самостійні рішення; портфоліо як засіб рефлексивного навчання; інформаційно-

комунікаційні технології для роботи в умовах нового інформаційного середовища.

Зосереджується увага на тому, що професійно значущі для майбутнього фахівця дії та операції – аналіз, синтез, зіставлення, прогнозування, висунення і захист гіпотез – органічно входять у всі запропоновані освітні технології, процесуальний аспект яких має аналітико-синтетичний характер і потребує застосування всіх цих операцій. Більш того, ці дії, будучи спільними для творчої діяльності в будь-якій галузі, можуть широко використовуватися в подальшій практичній роботі.

Зазначається, що комплексне використання запропонованих освітніх технологій підвищує ефективність навчання та забезпечує організацію особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу і формування автономної, самодетермінованої, креативної і мобільної особистості. Перспективним представляється розробка педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованої концепції освіти у вищій школі.

Ключові слова: особистісно орієнтована освітня концепція, цілісний розвиток особистості, саморозвиток, самореалізація, співпраця, творчість, проектна діяльність, ситуаційний аналіз, портфоліо, інформаційно-комунікаційні технології.

The article is devoted to one of the current issues of modern pedagogy – personality- based educational concept. In particular, the main ideas of personality-based concept of education and pedagogical conditions of its realization in the system of higher education are revealed. The essence of personality-based education – personality development in the dialogue with other subjects of educational process when interaction of all subjects is a necessary condition for personality development of each individual owing to mutual enrichment of personality potential – is explained. The mechanism of impact on personality development – influence on personality sphere by means of educational activity content and creation of personality development situations – is determined. The

main personality qualities which are ascertained while designing a contemporary development educational process: autonomy, responsibility, mobility, creativity, co-operation, self-realization, self-development, are established. Certain educational technologies concerning personality-based concept of education are proposed: project technology as a means of development of autonomy and creativity; situational analysis building up skills in taking independent decisions; portfolio as a means of reflexive training; information and communication technologies to work in conditions of a new information system.

It is emphasized that professionally important for the future specialist actions and operations – analysis, synthesis, comparison, forecasting, hypothesizing – are organically included in all proposed educational technologies and their procedural aspect is of an analytical and synthetic nature and needs to apply all of these operations. Moreover, these actions, being common to creative activity in any field, can be widely used in further practical work.

It is noted that the complex use of the proposed educational technologies increases the efficiency of training and provides organization of personality-based educational process and the formation of an autonomous, self-determined, creative and mobile personality. Due to this, the development of pedagogical conditions for implementation of personality-based concept of education in higher school is perspective.

Key words: personality-based educational concept, integral personality development, self-development, self-realization, cooperation, creativity, project activity, situational analysis, portfolio, information and communication technologies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальні процеси в сучасному суспільстві, що динамічно розвивається, ставлять перед вищою школою завдання забезпечити таку освіту, яка гарантує випускникові соціальну стійкість та мобільність, умови для його самовизначення і саморозвитку. Такі соціальні вимоги обумовлюють глибокі якісні зміни в

системі вищої освіти, спрямовані на подальший розвиток і реалізацію особистісно орієнтованої освітньої концепції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи особистісно орієнтованого навчання були закладені Л. С. Виготським, С. Л. Рубінштейном, Б.Г. Ананьєвим, у працях яких особистість розглядалась як суб'єкт діяльності, котра сама, формуючись у діяльності й спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності й спілкування. Особливо важливими є ідеї гуманістичної психології, найяскравішими представниками якої вважають А. Х. Маслоу й К. Р. Роджерса.

Теоретичні та методологічні проблеми особистісно орієнтованого навчання на сучасному етапі вивчаються в дослідженнях М. А. Алексєєва, І. Д. Бега, О. В. Бондаревської, В. В. Серікова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна освіта розглядається як засіб розвитку суб'єктності особистості, тобто розвитку особистості людини як суб'єкта діяльності і спілкування, культури і моральності, відповідальності і громадянськості [4, с. 38]. У такому контексті концепція особистісно орієнтованої освіти відповідає завданням навчально-виховного процесу, адекватного потребам суспільства ХХІ століття (В. В. Давидов, В. С. Ільїн, М. Д. Нікандров, І. С. Якиманська та ін.). Водночас певний ряд аспектів проблеми залишається недостатньо розробленим, тому особливу увагу слід приділити питанням організації продуктивної навчальної діяльності з метою становлення особистості як соціального суб'єкта.

Мета даної статті – розглянути основні положення особистісно орієнтованої освіти та можливість її реалізації у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтована освіта – це освіта гуманістичного типу. Її метою і концептуальною спрямованістю є забезпечення цілісного розвитку особистості, підтримка її індивідуальності, повноцінне задоволення освітніх, культурних, життєвих потреб і запитів, забезпечення способів самореалізації особистості. Людина як найвища

духовна й абсолютна цінність є метою і продуктом, головним критерієм оцінювання якості і найвищою цінністю освіти.

Відповідно до особистісної сутності та цінності освіти, її основною функцією є гуманітарна, що передбачає орієнтацію освіти на розвиток людини, особистої свободи і моральності індивіда, створення умов для успішної соціалізації людини, для збалансованого розвитку особистості.

Розглядаючи освітній процес як діяльність, що забезпечує умови для розвитку і саморозвитку особистості, особистісно орієнтована концепція підкреслює творчу природу діяльності навчання, її продуктивний характер. В основі такої діяльності лежить людина як суб'єкт творчої життєдіяльності і творчість як спосіб розвитку людини. [1, с. 153]

Особистісно орієнтована освіта має діалогічний характер та включає в розгляд освітнього процесу не тільки категорії студента і викладача як індивідуальних суб'єктів цього процесу, але й категорію «колективного суб'єкта». Услід за Л. С. Виготським, який провідною називав роль колективної діяльності в становленні індивідуального суб'єкта, В. В. Давидов розглядає колективного суб'єкта як первісного й дійсного суб'єкта всіх форм діяльності, в тому числі предметно-практичної й колективно-пізнавальної [3, с. 404].

Механізм впливу на розвиток особистості полягає в дії на особистісну сферу студента через зміст освітньої діяльності і створення ситуацій розвитку особистості. Структуру особистісно-розвивальної діяльності як системи умов, що запускають механізм особистісного розвитку, утворюють такі фундаментальні функції особистості, як: рефлексія, автономія, креативність і відповідальність. На основі цього будуються особистісно-розвивальні ситуації для індивідуального самовираження кожного студента.

Особистісно орієнтована освіта – це освіта контекстного типу (А. О. Вербицький). Згідно з даним положенням, одиницею розвивального особистісно орієнтованого навчання є певний контекст, із допомогою і на основі якого студент включається у вирішення певних завдань і проживає

даний предметний і соціальний контекст. Цей контекст становить собою соціальну навчальну модель, яка включає механізм спілкування і взаємодії, особистісні смисли перетворюються на соціальні цінності, на систему міжособистісних стосунків і ставлень до себе, і студент має можливість «не тільки діяльності, але й самодіяльності, свободи вибору, самовиховання» [2, с. 73].

У ситуаціях розвитку, з одного боку, моделюється контекст реально значущої для студента діяльності, а з іншого – ставиться проблемне, пошукове, творче завдання. У таких ситуаціях виникають реальні умови для розвитку уміння самостійно мислити, приймати рішення, знаходити способи вирішення завдань, самостійно оцінювати отриманий результат і посправжньому брати на себе відповідальність за навчальну діяльність. При цьому навчальна діяльність вважається ефективною, якщо вона має характер самостійної і творчої діяльності. Тільки в цьому випадку навчальна діяльність може забезпечити розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам суспільства. [6, с. 26]

Соціальні тенденції в суспільстві, як уже відзначалось, ставлять перед системою освіти вимогу виховувати особистість, яка усвідомлює свою соціальну позицію і здатна приймати рішення й діяти незалежно, здатна до автономії та особистої відповідальності в суспільстві. До інших якостей творчої особистості відносять адекватну оцінку своїх сил і можливостей, ініціативність і гнучкість, здатність самостійно визначати нові цілі і змінювати їх у разі зміни умов, критичність і високий ступінь рефлексії, сприйнятливність і відкритість щодо нового. Таким чином, творча особистість – це особистість, що прагне до самореалізації та спрямована на постійне зростання своїх можливостей, на підвищення якості своєї діяльності.

Такі категорії особистості, як здатність до самовизначення, самореалізації і саморозвитку, є базовими в особистісно орієнтованій концепції. Умовами, що забезпечують особистісні функції самовизначення і самореалізації, вважають володіння такими методами діяльності, як аналіз

ситуації, постановка завдань, планування дій, уявлення можливих результатів, самоконтроль, оцінювання власних дій тощо. Ці методи діяльності є важливим компонентом змісту освіти.

Системотворчою якістю особистості, котра визначає її як цілісну систему, що саморозвивається, є суб'єктність. Суб'єктність, за В. А. Петровським, – це соціальний спосіб діяльнісно-перетворювального буття і саморозвитку людини. Це передусім здатність особистості ініціювати діяльність, здійснювати її, оцінювати, обирати способи діяльності, змінювати її прийоми, контролювати її перебіг і результати [5, с. 148].

Указані характеристики означають здатність особистості до самостійного, незалежного, автономного ініціювання своєї діяльності та управління нею. Дану здатність характеризують також свобода у прийнятті рішень, відповідальність за вибір рішень, творче перетворення ситуації, на яку спрямована діяльність, накопичення індивідуального досвіду, взаємодія у вирішенні завдань, передача досвіду діяльності.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє віднести до провідних особистісних характеристик, що закладаються в цілі і зміст розвивальної освіти в особистісно орієнтованій концепції, наступні: відповідальність, творче споглядання і співтворчість, здатність до самореалізації і саморозвитку, в основі яких лежать рефлексія і смисловизначення. Роблячи таке узагальнення, підкреслимо, що особистістю може бути лише індивід, що діє творчо і вільно.

Системна організація особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу передбачає використання таких освітніх технологій:

- проектної технології як засобу розвитку автономії і креативності студентів;
- технології ситуаційного аналізу, що забезпечує вміння приймати самостійні аргументовані рішення;
- технології портфоліо як засобу рефлексивного навчання, розвитку таких ключових умінь, як самостійне цілепокладання, самоаналіз і самоконтроль;

– інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують роботу в умовах нового освітнього та інформаційного середовища.

Проектна технологія вже набула поширення в навчальному процесі. У її основу покладена ідея, що становить сутність поняття «проект», його прагматична спрямованість на результат, який можна отримати при вирішенні тієї чи іншої практично чи теоретично значущої проблеми. Цей результат можна побачити, осмислити чи застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб досягти такого результату, необхідно вчити студентів самостійно мислити, залучати для виконання проекту знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки певних варіантів рішення. У проектах усі члени групи працюють разом над виконанням певних завдань для досягнення спільної мети, конкретного результату (створення брошури, письмової доповіді, відеофільму, статті для університетської газети, веб-сторінки, виставки тощо).

Робота над проектом передбачає використання широкого спектру проблемних, дослідницьких, пошукових методів, чітко орієнтованих на реальний практичний результат, значущий для кожного студента, котрий брав участь у розробленні проекту. При цьому обов'язково повинна існувати проблема, яку студенти вирішують у спільній творчій, дослідницькій, пошуковій чи ігровій діяльності залежно від типу проекту.

Варто також підкреслити, що професійно значущі для майбутнього фахівця дії та операції – аналіз, синтез, зіставлення, прогнозування, відновлення цілого за його складниками, висунення і захист гіпотез – органічно входять у всі види проектної діяльності, процесуальний аспект якої має аналітико-синтетичний характер і потребує застосування всіх цих операцій. Ці дії, будучи спільними для творчої діяльності в будь-якій галузі, можуть широко використовуватися в подальшій практичній роботі.

Аналіз ситуацій, так званий кейс-метод (case-study), також широко впроваджується у навчальний процес. Кейс-метод – це прийом активного навчання, заснований на розгляді конкретних прикладів з ділової практики.

При цьому ділові ситуації можуть містити різну кількість інформації, яка повинна бути проаналізована й інтерпретована. Коли студенти вперше знайомляться з даним прийомом навчання, викладачеві слід пропонувати їм короткі й нескладні ділові ситуації (mini-cases), які менш інформативно насичені, прості за структурою і передбачають вирішення тільки однієї проблеми. Міні-кейс може вводитися за допомогою таблиці, схеми чи графіка за певним аспектом діяльності та супроводжуватися короткими коментарями.

Однією з головних особливостей роботи з діловими ситуаціями є їх широкий міждисциплінарний характер. Аналізуючи конкретну ділову ситуацію, студент повинен осмислити матеріал, запропонований у кейсі, самостійно виявити проблему і запропонувати її вирішення. Таким чином забезпечується розвиток самостійності й ініціативи, уміння орієнтуватися в широкому колі питань, пов'язаних із різними аспектами професійної діяльності.

Використання технології case-study приводить до підвищення інтенсивності навчального процесу і забезпечує багатоманітність форм взаємодії між його учасниками, оскільки сутнісною характеристикою технології case-study є орієнтація на міжособистісне спілкування і вплив на психічну і соціальну структуру особистості.

Особлива роль у системі нових освітніх технологій належить технології портфоліо. Це спосіб фіксування, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень людини. Його застосування дозволяє вирішувати завдання організації, планування, здійснення та оцінювання різних напрямків діяльності майбутнього фахівця, що реалізується в межах навчально-виховного процесу. Основною метою створення портфоліо є аналіз і представлення значущих результатів професійного та особистісного становлення майбутнього спеціаліста, забезпечення моніторингу культурно-освітнього зростання студента. Портфоліо дозволяє враховувати результати,

досягнуті студентом у різних видах діяльності – навчальній, виховній, творчій, самоосвітній.

Системне застосування даної аналітико-оцінювальної технології забезпечує якісне накопичення інформації, необхідної для своєчасної фіксації реальних змін і зростання професійної майстерності майбутнього фахівця. Ведення порфоліо є творчою роботою, що дозволяє студентові реально уявити свій освітній рівень, побачити резерви, визначити напрямки професійного самовдосконалення. Крім того, дана технологія може використовуватися як інструмент стимулювання студента через можливість вибору базової установи для проходження практики, участь у науково-практичних конференціях, публікацію результатів наукових досліджень, працевлаштування тощо. Організована таким чином системна діагностика професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця дозволяє на практиці реалізувати індивідуально-орієнтований підхід до якісного оцінювання результатів освітньої і виховної діяльності навчального закладу.

Відмітною рисою сучасного навчального процесу є використання інформаційно-комунікаційних технологій. До основних переваг використання комп'ютера в навчанні належить можливість інтенсифікації та індивідуалізації процесу навчання. Значного поширення набули інтегровані види робіт із використанням інтернет-ресурсів. Навчальні комп'ютерні програми створюють сприятливі умови для розвитку мотивації студентів і творчого характеру навчальної діяльності, позитивно впливають на емоційну сферу, оскільки вказують лише загальний напрямок для самостійних дій студентів, залишаючи достатню свободу дій для творчості. [7]

Комплексне використання нових освітніх технологій забезпечує організацію особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі і формування особистості автономної, самодетермінованої, креативної і мобільної.

Висновки. Сьогодні зростають вимоги до системи освіти і результатів навчання як з боку суспільства, так і з боку особистості. У професійній

діяльності сучасних фахівців зростає потреба в дослідницьких уміннях і креативних здібностях, в умінні здобувати знання самостійно. Розвиток автономії осіб, що навчаються, у навчально-виховному процесі розглядають як одне з найважливіших завдань закладів вищої освіти, що сприяє створенню умов для всебічного розвитку особистості, здатної до самовизначення і саморозвитку та готової до активної та відповідальної соціальної діяльності. На основі всього вищевикладеного можна говорити про перспективність дослідження педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованої освітньої концепції у вищій школі, що відкриває нові можливості в організації всього навчально-виховного процесу згідно із запитами сучасного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М.: ВШ, 1991. – 207 с.
3. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
4. Нечаев Н. Н. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной деятельности / Н. Н. Нечаев. – М.: МГУ, 1988. – 165 с.
5. Петровский В. А. Личность. Деятельность. Коллектив / В. А. Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
6. Super D. E. Self-realisation through the work and leisure roles // Educational and Vocational Guidance, 2005. – № 47 – P. 24-32.
7. Warschauer M. The Internet for English teaching: Guidelines for teachers / M. Warschauer, P. F. Whittaker // TESL Reporter, 2007. – 30 (1). – P. 27-33.